

been proven that the prospects for the further development of the issue of the use of digital technologies should be carried out in the search for the most optimal and effective ways of legislative settlement of issues related to the definition of the essence of "electronic evidence", the procedure for their collection, research in court, the peculiarities of their technical reproduction, etc. It was concluded that it would be expedient to enshrine in all procedural codes the provision that in the case of storing information with an electronic image on two or more electronic media, each such media is equated to the original electronic document.

Keywords: cybercrime, digital technologies, cyber protection, electronic evidence, digital displays.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.266-279

УДК: 343.14

Грига М. А., кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, старша наукова співробітниця наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

e-mail: mariya_gryga@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4561-712X>

Бурнос О. О., аспірантка науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

e-mail: Helen_Burnos@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9640-5511>

ДОКУМЕНТУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ: УСКЛАДНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

Стаття присвячена актуальним проблемам, які виникають під час документування жорстокого поведіння з військовополоненими та цивільним населенням. Акцентовано, що формування якісної доказової бази в таких провадженнях є вкрай важливим етапом притягнення до кримінальної відповідальності російських військових, які вчинили досліджуваний воєнний злочин на території України. Констатовано, що збір та фіксація доказової інформації в таких провадженнях є вкрай ускладненими через цілу низку факторів, найбільш значущими з яких є такі: загроза безпеці учасників слідчих (розшукових) дій унаслідок мінування території, руйнувань, обстрілів тощо; суттєвий розрив у часі між вчиненням досліджуваних злочинів і можливістю дослідити їх слідову картину, а також втрата значної частини слідів унаслідок ведення активних бойових дій; відсутність основних учасників події (свідків, потерпілих та ін.) внаслідок їх смерті, поранення, переїзду, полону тощо; недостатній досвід розслідування воєнних злочинів, а також брак знань у галузі міжнародного гуманітарного права у вітчизняних правоохоронців; недосконалі алгоритми (методика) документування таких злочинів; залучення до процесу документування значної кількості осіб (представників сил безпеки, експертних підрозділів, міжнародних та волонтер-

ських організацій та ін.), діяльність яких потрібно координувати та взаємозгоджувати; значна тривалість експертних досліджень через надмірне навантаження судових експертів тощо.

Здійснено спробу вироблення напрямів подолання ускладнень, щодо яких можлива протидія, зокрема шляхом: інтенсифікації підготовки та постійного підвищення кваліфікації фахівців для таких розслідувань (з урахуванням міжнародних практик); максимального використання цифрових доказів, а також сучасних науково-технічних засобів, які дозволяють проводити окремі слідчі (розшукові) дії опосередковано; налагодження ефективної взаємодії між суб'єктами документування з урахуванням особливостей їх інформаційного обміну, компетенції тощо.

Ключові слова: воєнні злочини, документування, доказування, кримінальне провадження, розслідування, докази, жорстоке поводження, контекстуальний елемент, судово-медична експертиза.

Постановка проблеми. День 24 лютого 2022 р. розділив життя всіх українців на «до» та «після». Розпочата агресором жорстока війна вплинула на всі сфери соціального життя нашого народу. Росія, розпочавши нічим не виправдану загарбницьку війну, відкрито демонструє світові повне ігнорування не лише норм міжнародного права, а й елементарних принципів людського співіснування, вчиняючи на території нашої держави жahlіві злочини, кількість яких повсякчас зростає. Серед зареєстрованих злочинів агресії та воєнних злочинів, вчинених рашистами з початку повномасштабного вторгнення, за даними Офісу Генерального прокурора, найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення за ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни) – 120 774 (що становить 97 % від загальної кількості випадків) [1].

Згідно з даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, упродовж січня-грудня 2023 року обліковано 60 944 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України, що на 557 більше, ніж у 2022 році (60 387) [2; 3]. Водночас, відповідно до зазначених звітів, кількість осіб, яким вручено повідомлення про підозру у вчиненні даного кримінального правопорушення, є різко меншою. Так у 2022 р. було повідомлено про підозру 135 особам, а у 2023 р. – 88 відповідно [2; 3]. Ще більш вражаючі показники демонструє судова статистика: кількість осіб, засуджених за ч. 1 ст. 438 КК України, у 2022 році складає лише 7 осіб [4], а в 2023 р. – 33 відповідно [5]. Такі статистичні дані свідчать про необхідність особливої уваги до проблем кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 348 КК України, зокрема шляхом виявлення проблемних аспектів таких проваджень та вироблення ефективних алгоритмів їх подолання.

Варто зауважити, що серед означених злочинів, наймасовішими та такими, що спричинили найбільше жертв, є діяння, передбачені ч. 1 згаданої кримінально-правової норми, а саме жорстоке поводження з військовополоненими та цивільним населенням. Наразі головним завданням правоохоронних органів є якісне документування кожного факту таких кримінальних правопорушень для притягнення до відповідальності винних осіб. Водночас розслідування таких діянь є надзвичайно ускладненим, що зумовлено цілою низкою чинників,

зокрема необхідністю вивчення значного масиву інформації, ретельного збору та фіксації великої кількості доказів, проведення багатьох видів експертних досліджень тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблемних аспектів, що характеризують кримінальні провадження за ст. 438 КК України, цілком очевидно, є вкрай актуальним та затребуваним сьогодні. Відтак, дана проблематика стала предметом вивчення широкого кола представників наукової спільноти, зокрема різними її аспектами цікавилися Р. Авраменко, Н. Антонюк, І. Басиста, В. Базелюк, І. Берднік, Ю. Белоусов, М. Бондаренко, О. Броневицька, А. Вознюк, І. Гловюк, М. Громова, Ю. Дмитрик, О. Духенюк, І. Жук, К. Задоя, Н. Зелінська, М. Гнатовський, О. Капліна, Д. Коваль, Ю. Комісарчук, Н. Кононенко, Є. Крапівін, О. Лазукова, М. Майстренко, І. Марчук, В. Михайленко, В. Навроцький, М. Пашковський, М. Піддубна, В. Пилипенко, В. Репецький, О. Римарчук, О. Сенаторова, М. Смирнов, О. Таран, І. Татарин, Г. Тетерятник, Г. Уткіна, Т. Фоміна, М. Хавронюк, О. Червякова та інші. Однак дослідження вказаних питань і надалі лишається актуальним, особливо зважаючи на те, що переважна кількість згаданих наукових праць здійснювалась у кримінально-правовому аспекті, водночас особливості документування і розслідування означених злочинів висвітлені в наукових публікаціях значно менше.

Формулювання цілей. Метою статті є виявлення, узагальнення та систематизація ускладнень, які виникають під час документування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням, а також вироблення окремих пропозицій щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз практики розслідування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням свідчить про те, що діяльність органів слідства та оперативних підрозділів, спрямована на їх виявлення та документування, суттєво ускладнюється сучасними умовами ведення воєнних дій. Водночас відомо, що саме докази є фундаментом будь-якого процесу, і від того, наскільки якісною та повною буде доказова база, зібрана під час досудового слідства, прямо залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді та швидкість досягнення цілей правосуддя [6, с. 7].

Перед системою органів досудового розслідування постали нові завдання, пов'язані з необхідністю швидкого, усебічного та якісного документування, збору доказової бази масових кримінальних порушень міжнародного гуманітарного права, багато з яких досліджуються вперше, за відсутності спеціально розробленого методичного підґрунтя [7, с. 42]. Дається взнаки недостатній рівень підготовки слідчих, прокурорів та інших представників національної системи правопорядку у сфері міжнародного гуманітарного права, зокрема в частині кваліфікації воєнних злочинів та криміналістичного забезпечення їх розслідування. У зв'язку з цим фахівці змушені «на ходу» вчитися діяти в нових умовах та пристосовуватися до нових завдань [8, с. 116].

О. В. Батюк та С. О. Дмитрів констатують наявність широкого спектру деструктивних факторів, які впливають на організацію розслідування, а також на збирання та дослідження доказів воєнних злочинів проти мирного населення.

Серед найбільш значущих виокремлюють такі: швидка зміна оперативної обстановки; часті передислокації військових частин і підрозділів; загибель, поранення та перебування в полоні свідків, потерпілих, підозрюваних у ході бойових дій; зміна місця події внаслідок бомбардування, артилерійського чи мінометного обстрілу, захоплення противником; мінування місць пригод, обстріл снайперами; велика кількість проваджень, що розслідуються одночасно в обмежені терміни; притягнення до кримінальної відповідальності сторін збройного конфлікту; значний проміжок часу від моменту вчинення масових вбивств до початку дослідження місць масових поховань, що унеможлиблює їх ідентифікацію через розкладання трупів; проблеми у формуванні доказової бази, оскільки розстріли проводились у місцях, які виключали можливість присутності небажаних свідків; вибіркове надання органам кримінальної юстиції різноманітної військової інформації, тобто документів, предметів, фотографій із безпілотників, розшифрованих записів радіоперехоплень тощо про події, які могли стати чи були предметом розслідування [9, с. 83].

Застосувавши системний підхід під час аналізу проблемних аспектів розслідування воєнних злочинів, О. М. Духенюк виокремила відповідні блоки ускладнень, що виникають у таких провадженнях: безпекові (деокупована територія залишається небезпечною, слідчим групам доводиться діяти в умовах підвищеного ризику швидкої зміни обстановки, наявності вибухонебезпечних об'єктів, загроз обстрілів, обвалів, руйнувань будівель та споруд, пошкодження мереж і т.ін.); логістичні (необхідність забезпечення постачання та розподілу значних і багатоманітних ресурсів, планування та організації роботи, у тому числі залучення іноземних фахівців, створення міжнародних спеціалізованих груп фахівців і т.ін.); тактичні (значна кількість епізодів; значна кількість свідків, потерпілих, слідів на місці події, речових доказів; значна частина свідків, потерпілих евакуйовані, викрадені і т.ін.; загроза повторного травмування допитуваних осіб); комунікаційні (в умовах значного суспільного резонансу та уваги міжнародної спільноти до фактів порушення міжнародного гуманітарного права важливе налагодження як внутрішньої відомчої, так і зовнішньої комунікації); геополітичні (держава-агресор відмовляється дотримуватися норм міжнародного права, протидіє розслідуванню, знищуючи сліди, документи, поширюючи неправдиву інформацію і т.ін.) [10, с. 370]. Цілком очевидно, що такі виклики постають і під час розслідування досліджуваних у даній статті кримінальних правопорушень.

О. В. Корнев, виявляючи проблемні питання забезпечення розслідування воєнних злочинів проти мирного населення під час збройної агресії РФ, наголошує також на необхідності належної організації та координації діяльності слідчих та оперативних підрозділів з урахуванням особливостей їх інформаційного обміну, ступеню конспірації, етапів здійснення слідчих та оперативно-розшукових дій [11, с. 78]. Загалом організація ефективної взаємодії під час розслідування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням відіграє вкрай важливу роль для такого виду кримінальних проваджень. Коло

суб'єктів такої взаємодії є надзвичайно широким і може включати, крім представників різних правоохоронних органів, збройних сил та експертних установ, членів волонтерських організацій (у тому числі міжнародних), представників місцевих органів влади, підприємств, установ, організацій, місцевих мешканців та інші категорії осіб, залежно від особливостей конкретного провадження. Будь-яка інформація, отримана від зазначених осіб може стати важливим елементом доказової бази досліджуваних проваджень в умовах вкрай ускладненого процесу їх документування.

На особливість формування доказової бази під час розслідування воєнних злочинів звертають увагу О. Кравчук та М. Бондаренко. Практикуючі юристи наголошують на тому, що в таких випадках є потреба у фіксуванні доказів не лише в межах національного провадження, але й з урахуванням можливого надалі використання їх у міжнародних судових установах. Звісно, не кожен зібраний слідчим доказ буде використаний у міжнародній судовій установі, але це слід враховувати, стверджують автори [12].

А. В. Шульженко основну проблему, пов'язану з доказуванням звалтування і спричинення тілесних ушкоджень (як способів жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням) вбачає у значному часовому проміжку між подією і звільненням території, на якій відбувався даний факт, звільнення з полону за обміном, через викуп. За нетривалий проміжок часу тілесні ушкодження можуть зникнути, наголошує науковець. Щодо зразків для проведення імунологічної експертизи, експертизи ДНК-профілю, для визначення групової належності й ідентифікації, біологічний матеріал зникне, перетвориться в непридатний. У деяких випадках звалтування не залишає жодних слідів і про нього можуть свідчити лише особисто, тому зростає значення психологічних експертиз у таких випадках [13, с. 264–265].

У контексті досліджуваного питання варто акцентувати на ролі та проблемах експертного забезпечення в документуванні жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням, адже експертизи є потужним засобом для формування якісної доказової бази в умовах, коли здійснення значної частини слідчих (розшукових) заходів ускладнене або неможливе. Оскільки велика частина досліджуваних злочинів пов'язана з настанням смерті потерпілих або отриманням ними тілесних ушкоджень, вкрай вагомим значення набувають висновки судово-медичних експертиз, призначення яких, відповідно до ст. 76 КПК України, є обов'язковим у таких провадженнях.

Різні аспекти використання можливостей зазначеного вид експертиз під час розслідування воєнних злочинів наразі є широко обговорюваними в наукових колах [14; 15; 16], що цілком очевидно. Досліджуючи актуальні питання судово-медичної експертизи під час розслідування воєнних злочинів, А. А. Вознюк та М. А. Грига виокремили такі ускладнення: відсутність у працівників органів досудового розслідування знань щодо спроможностей та потенціалу судово-медичних експертиз і кола вирішуваних судовими медиками питань; проблеми в нормативно-правовому урегулюванні діяльності судових медиків, пов'язані як із очевидними прогалинами в законодавстві, так і з необхідністю

внесення коректив до чинних нормативно-правових актів; неможливістю отримання якісних матеріалів та зразків для проведення експертного дослідження, передусім через відсутність повноцінного доступу до місця події або надто значного проміжку часу, що минув від моменту вчинення злочину, що призводить до спотворення або втрати значного обсягу слідів; неналежна організація структури судово-медичних установ; недостатня кількість моргів, де могли б зберігатися тіла загиблих до проведення судово-медичної експертизи; суттєве перенавантаження судових медиків в умовах безпрецедентного збільшення кількості експертиз [17, с. 17]. Практики наголошують також на подекуди суттєвому збільшенні термінів проведення розглядуваних експертиз, що, очевидно, можна розглядати як наслідок вищезазначених проблем.

Грунтовний аналіз особливостей розслідування воєнних злочинів на національному рівні здійснила І. Гловюк. Учена виокремила, зокрема, такі з них: складнощі кваліфікації через бланкетність ст. 438 КК України; відображення контекстуальних елементів у процесуальних документах; особливий предмет доказування через наявність контекстуальних елементів; потреба дотримання державної таємниці; ускладненість документування через безпекові фактори; спеціалізація підрозділів, які здійснюють розслідування воєнних злочинів; урахування найкращих практик міжнародних протоколів (протокол Берклі, кодекс Мурад 50, Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті 51, Стамбульський протокол 52 тощо); велика кількість недержавних суб'єктів, які здійснюють документування, і потреба забезпечення допустимості зібраних даних у кримінальних провадженнях; суб'єкти, з якими здійснюється взаємодія при розслідуванні воєнних злочинів; широке використання OSINT; цифровізація збирання фактичних даних та збереження доказів; участь у кримінальних провадженнях військовополонених; різномісцевість оцінних категорій, передбачених ст. 615 КПК України (Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану), для відступу від загального порядку кримінального провадження [18, с. 97].

Примітно, що аналіз контекстуального елементу воєнних злочинів, як обов'язкового для доказування, у тому числі під час досудового розслідування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням, викликає наразі чималий інтерес серед науковців, адже з початком війни виявилась суттєва прогалина в науковому тлумаченні цього поняття. Водночас, учені постійно наголошують на важливості встановлення контекстуального елементу, адже саме він є підставою для відмежування воєнних злочинів від інших міжнародних злочинів, а також воєнних злочинів від «загальнокримінальних» (ординарних) правопорушень, що передбачені в інших статтях Особливої частини КК України [19, с. 152; 20, с. 129; 21, с. 413].

На думку Н. Антонюк, контекстуальними елементами воєнних злочинів, які застосовні до міжнародного збройного конфлікту, є те, що, по-перше, поведінка виконавця мала місце в контексті та була пов'язана з міжнародним збройним конфліктом, а по-друге, виконавець усвідомлював фактичні обставини, які

встановлювали існування збройного конфлікту. Тобто в конкретному кримінальному провадженні потрібно з'ясувати поведінку винної особи, яка мала місце в контексті та була пов'язана зі збройним конфліктом [22, с. 33].

Отже, встановлення контекстуального елемента є необхідною складовою процесу доказування жорстокого поводження з військовополоненими та цивільним населенням, що має вкрай важливе значення та водночас подекуди викликає суттєві ускладнення на практиці, зокрема через відсутність чітко виробленого методичного підґрунтя та досвіду документування подібних проваджень.

Викликає інтерес аналіз правових й організаційних проблем збирання, дослідження та використання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, проведений А. В. Коваленком. Учений пропонує задля розроблення практично-орієнтованих рекомендацій щодо збирання, дослідження та використання доказів у кримінальних провадженнях в умовах правового режиму воєнного стану, поділити такі правопорушення на декілька груп за ознаками місцевості, на якій вони вчинялися: 1) на територіях, які не були окуповані та де не велися активні бойові дії; 2) на деокупованих територіях (як до, так і після деокупації); 3) на тимчасово окупованих територіях; на територіях, де ведуться активні бойові дії [23, с. 115].

Відповідно до запропонованої класифікації, учений виокремлює такі проблеми документування кримінальних правопорушень у кожній з визначених місцевостей. Так у першому випадку процес формування доказової бази, хоча й не зазнав суттєвих змін, утім слідчим доводиться працювати в умовах суттєвого оновлення законодавства (як кримінального, так і процесуального). Крім того, у зв'язку з переміщенням в ці райони значної кількості осіб, відбуваються зміни в криміногенній обстановці, які також впливають на діяльність слідчих органів [23, с. 115–116].

У другому випадку (вчинення кримінальних правопорушень на деокупованих територіях до чи після їх звільнення) доказова діяльність характеризується додатковими складнощами, оскільки за таких умов особливого значення набуває безпека учасників кримінального провадження як через значне замінування деокупованих територій, так і у зв'язку з тим, що слідчим часто доводиться проводити огляди та інші слідчі (розшукові) дії в будівлях, які зазнали руйнації, а відтак можуть бути аварійними. Крім того, у даному випадку наявні виклики, пов'язані з відновленням роботи правоохоронних органів у таких місцевостях, зумовлені як руйнуванням чи розграбуванням окупантами приміщень, де вони знаходились, так і проблемами організаційного та матеріально-технічного забезпечення [23, с. 116].

Досліджуючи особливості формування доказової бази у кримінальному провадженні в межах окупованих територій, А. В. Коваленко апелює до досвіду таких розслідувань на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей та Автономної республіки Крим з 2014 р., коли розслідувалися та з певним успіхом направлялися до судів матеріали щодо окремих кримінально

караних діянь. У межах доказової діяльності в таких умовах виняткове значення надається отриманню інформації з відкритих джерел [23, с. 116].

Очевидно, найбільш ускладненим процес фіксації слідів кримінальних правопорушень є на територіях, де ведуться активні бойові дії. У подібній обстановці максимальний пріоритет має надаватися збереженню життя та здоров'я правоохоронців. Це означає, що будь-які процесуальні дії можуть проводитися виключно в безпечні моменти та в місцевостях, відносно віддалених від місць дислокації ворожих військ. Доцільно також максимально використовувати сучасні науково-технічні засоби, які дозволяють проводити огляди місця події опосередковано: допомогти можуть квадрокоптери та роботи з арсеналу вибухотехніків. Суттєвою проблемою, зауважує А. В. Коваленко, також є те, що для отримання доступу до ЄРДР, реалізації функції попереднього судового контролю уповноваженим особам потрібно виїжджати на територію, де не ведуться активні бойові дії. Водночас, саме для таких умов ст. 615 КПК України передбачено певні відходження від загальної кримінальної процесуальної форми, зокрема на випадок відсутності доступу слідчих до ЄРДР та відсутності у відповідному регіоні діючих органів судової влади [23, с. 117].

Висновки. Формування якісного доказового підґрунтя має вкрай важливе значення для забезпечення притягнення до відповідальності представників країни-агресора, зокрема за злочини, вчинені ними щодо військовополонених та цивільного населення. Водночас збір та фіксація необхідних доказів характеризуються значною кількістю ускладнень, переважна більшістю яких є безпрецедентною для вітчизняних слідчих органів.

Узагальнення та аналіз вищезгаданих ускладнень дозволяє здійснити їх систематизацію за наявністю можливості вироблення шляхів їх подолання, адже, на жаль, на деякі деструктивні фактори ми вплинути не можемо. До таких, зокрема, можна віднести факти замінування окупованих територій; руйнування внаслідок ведення активних бойових дій (у тому числі інфраструктури правоохоронних органів); безпрецедентне збільшення кількості досліджуваних проваджень (та судових експертиз); швидка зміна оперативної обстановки; часті зміни локації військових підрозділів; загибель, поранення та перебування в полоні учасників події; тривалий проміжок часу від моменту вчинення злочинів до виявлення його слідів; проведення масових розстрілів у місцях без свідків тощо.

Утім, переважну більшість ускладнень усе ж можна подолати, адже робота зі збору доказової інформації про злочини рашистів проти цивільного населення і військовополонених є вкрай важливою наразі і варта будь-яких зусиль. Так проблеми, пов'язані з відсутністю досвіду розслідування злочинів проти військовополонених та цивільного населення, можливо подолати в тому числі шляхом інтенсифікації підготовки та постійного підвищення кваліфікації фахівців для таких розслідувань (що включатиме й знання з міжнародного гуманітарного права). Україн важливою є також алгоритмізація розслідування, яка наразі потребує подальшого комплексного наукового осмислення та відповідного но-

рмативно-правового урегулювання. У нагоді можуть стати спеціалізовані короткострокові тренінги, зокрема для вироблення уніфікованої процедури збирання доказів, що особливо актуально в разі залучення контингенту іноземних фахівців, які працюють за певними стандартами.

Безпекові ускладнення частково можливо подолати шляхом максимального використання сучасних науково-технічних засобів, які дозволяють проводити, зокрема, огляди місця події, опосередковано (квадрокоптери та роботи з арсеналу вибухотехніків тощо). Крім того, подекуди можлива реалізація положень ст. 615 КПК України, якою передбачений особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Очевидно, для усунення проблем з комунікацією між представниками різних правоохоронних та військових структур під час розслідування важливо налагодити ефективну взаємодію між ними з урахуванням особливостей їх інформаційного обміну, компетенції тощо.

Безумовно, за наявних умов безпрецедентного значення набуває також практичне спрямування всього наукового потенціалу на вироблення ефективної системи прийомів та засобів для подолання викликів, які постають сьогодні перед правоохоронними органами під час документування злочинів російських військових на території нашої держави. Зокрема, подальші наукові пошуки можуть бути присвячені удосконаленню алгоритмів виявлення і фіксації доказової інформації та підвищенню ефективності розслідування, у тому числі з урахуванням міжнародного досвіду, жорсткого поводження з військовополоненими та цивільним населенням.

Використані джерела:

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. Статистичні дані. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://www.gp.gov.ua>. (дата звернення 29.01.2024).

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 р. Статистичні дані. *Офіс Генерального прокурора*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_down_loader.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=241804. (дата звернення 29.01.2024).

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2022 р. Статистичні дані. *Офіс Генерального прокурора*. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_down_loader.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=225262. (дата звернення 29.01.2024).

4. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінальних покарань за 2022 рік. Статистичні дані. *Судова влада України*. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-k%20-%204-%202022.xls. (дата звернення 29.01.2024).

5. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінальних покарань за 2023 рік. Статистичні дані. *Судова влада України*. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/6_4_2023_2.xls. (дата звернення 29.01.2024).

6. Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення до європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи*

і криміналістики. 2017. Вип. 17. С. 4–11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpsek_2017_17_5.

7. Грига М. А. Проблеми формування доказової бази під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного часу. *Російські воєнні злочини – від документування до покарання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 2-3 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника, 2022. С. 41–47.

8. Пріхна О. В., Бугайко Ю. О. Актуальні проблеми розслідування воєнних злочинів в Україні. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. конф. (Вінниця, 7 груд. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 115–117.

9. Батюк О. В., Дмитрів С. О. До питання організації розслідування воєнних злочинів. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 3 (13). С. 77–87. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3976/1/11.pdf>.

10. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>.

11. Корнев О. В. Проблемні питання забезпечення розслідування воєнних злочинів проти мирного населення під час збройної агресії російської федерації проти України. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії російської федерації* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НІОУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. С. 76–79.

12. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Досудове розслідування воєнних злочинів. 2022. URL : <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a?fbclid=IwAR1eS6DotKzh9a My iqawD3v0loUl4LeXgEEIEdwUbbBLIP-slt1GBhqQaQw>. (дата звернення 01.02.2024).

13. Шульженко А. В. Проблеми доказування об'єктивної сторони у злочинах про порушення законів і звичаїв війни. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2 (98). С. 261–270. DOI : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.261-270>.

14. Tatsiy V. Y., Zhuravel V. A., Avdeeva G. K. Independent forensic medical examination as a mean of proving the facts of a tortureusage. *Wiadomosci Lekarskie* (Warsaw, Poland : 1960). 2019. Vol. 72(12 cz 2). P. 2596–2601.

15. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>.

16. Ергард Н. М., Кубаля С. М., Ситник Ю. В., Богдаш В. В., Селін В. С. Актуальні питання проведення судово-медичної експертизи під час воєнного стану. *Modern directions of scientific research development* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (Чікаго, 18–20 трав., 2022 р.). Чікаго : BoSciencePublisher, 2022. С. 104–108. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27954/1/Syvyi_Demianchuk.pdf.

17. Vozniuk A., Hryha M. Topical issues of forensic medical examination in the investigation of war crimes. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. № 28(2). С. 9–18. DOI : <https://doi.org/10.56215/naia-herald/2.2023.09>.

18. Гловюк І. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики та відповіді. *Право України*. 2023. № 5. С. 85–100. DOI : <https://doi.org/10.33498/louu-2023-05-085>.

19. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 150–162. DOI : <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883835>.

20. Загиней-Заболотенко З., Гладун О. Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу України): особливості кваліфікації з урахуванням контекстуальних обставин. *Право України*. 2023. № 5. С. 117–132. DOI : <https://doi.org/10.33498/loiu-2023-05-117>.

21. Таран О. В. Обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 413–416. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/100>.

22. Антонюк Н. Контекстуальний елемент воєнних злочинів: зміст і необхідність встановлення. *Право України*. 2023. № 5. С. 30–38. DOI : <https://doi.org/10.33498/loiu-2023-05-030>.

23. Коваленко А. В. Деякі правові й організаційні проблеми збирання, дослідження та використання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії російської федерації* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. С. 114–117.

References:

1. Zlochyiny, vchyneni v period povnomasshtabnoho vtornhennia rf. (N. d.) *Ofis Heneralnoho prokurora - Office of the Prosecutor General*. N. p. URL : <https://www.gp.gov.ua>. [in Ukrainian].

2. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2023 roku. (N. d.) Statystychni dani. *Ofis Heneralnoho prokurora - Office of the Prosecutor General*. N. p. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804. [in Ukrainian].

3. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2022 roku. (N. d.) Statystychni dani. *Ofis Heneralnoho prokurora - Office of the Prosecutor General*. N. p. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262. [in Ukrainian].

4. Zvit pro osib, prytyahnutykh do kryminalnoi vidpovidalnosti ta vydy kryminalnykh pokaran za 2022 rik. (N. d.) Statystychni dani. *Sudova vlada Ukrainy - Judicial power of Ukraine*. N. p. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-k%20%204-%202022.xls. [in Ukrainian].

5. Zvit pro osib, prytyahnutykh do kryminalnoi vidpovidalnosti ta vydy kryminalnykh pokaran za 2023 rik. (N. d.) Statystychni dani. *Sudova vlada Ukrainy - Judicial power of Ukraine*. N. p. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/6_4_2023_2.xls. [in Ukrainian].

6. Shepitko, V. Yu. (2017). Tsilove pryznachennia kryminalistychnykh znan i prahnennia do yevropeiskykh standartiv u protyidii zlochynnosti. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky - Theory and practice of forensic examination and criminology*, 17, 5-12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2017_17_5. [in Ukrainian].

7. Hryha, M. A. (2022). Problemy formuvannia dokazovoi bazy pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen v umovakh voiennoho chasu. *Rosiiski voenni zlochyiny – vid dokumentuvannia do pokarannia : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ivano-Frankivsk, 2-3 hrudnia 2022 r.) - Russian war crimes - from documentation to punishment: materials*

of the International science and practice conf. (Ivano-Frankivsk, December 2-3, 2022), 41-47. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi NU im. V. Stefanyka. [in Ukrainian].

8. Prikhna, O. V., Buhaiko Yu. O. (2023). Aktualni problemy rozsliduvannya voien-nykh zlochyniv v Ukraini. *Zakhyst ta dotrymannya prav hromadian orhanamy Natsionalnoi polit sii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu : materialy nauk.-prakt. konf. (Vinnytsia, 7 hrud. 2023 r.) - Protection and observance of citizens' rights by the National Police of Ukraine under martial law: scientific and practical materials. conf. (Vinnytsia, December 7, 2023) / MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, Nauk. park «Nauka ta bezpeka», 115-117. Vinnytsia : KhNUVS, [in Ukrainian].*

9. Batiuk, O. V., Dmytriv, S. O. (2021). Do pytan nia orhanizatsii rozsliduvannya voien-nykh zlochyniv. *Sotsialno-pravovi studii - Social and legal studies*, 3 (13), 77-87. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3976/1/11.pdf>. [in Ukrainian].

10. Dufeniuk, O. M. (2022). Rozsliduvannya voiennykh zlochyniv: lohistrychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni pytan nia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi - Legal scientific electronic journal*, 4, 369-374. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>. [in Ukrainian].

11. Korniev, O. V. (2022). Problemni pytan nia zabezpechennia rozsliduvannya voien-nykh zlochyniv proty myrnoho nasele n nia pid chas zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy. *Problematyka dokumentalnoho oformlennia, vyznachennia shkody ta vidsh-koduvannya zbytkiv, zavdanykh Ukraini ta yii hromadianam vnaslidok zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii : materialy nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 22 chervnia 2022 r.) - Problems of documentation, determination of damage and compensation for damages caused to Ukraine and its citizens as a result of the armed aggression of the Russian Federation: scientific-practical materials. conf. (Kharkiv, June 22, 2022)*, 76-79. Kharkiv : NLUU im. Yaroslava Mudroho. URL : http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Tezi_konf_22_06_2022.pdf. [in Ukrainian].

12. Kravchuk, O. O., Bondarenko, M. S. (2022). Dosudove rozsliduvannya voiennykh zlochyniv. URL : <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a?fbclid=IwAR1eS6DOtKzh9aMyiqawD3v0loU14LeXgEEIEdwUbbBLIP-slt1GBhqQaQw>. [in Ukrainian].

13. Shulzhenko, A. V. (2022). Problems of proving the objective party in crimes of violation of the laws and customs of war. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka - Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko*, 2(98), 62-69. DOI : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.261-270>. [in Ukrainian].

14. Tatsiy, V. Y., Zhuravel, V. A., Avdeeva, G. K. (2019). Independent forensic medical examination as a mean of proving the facts of a tortureusage. *Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland : 1960)*, 72(12 cz 2), 2596-2601. [in English].

15. Dufeniuk, O. M. (2022). Rozsliduvannya voiennykh zlochyniv: lohistrychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni pytan nia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 369-374. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88> [in Ukrainian].

16. Erhard, N. M., Kubalia, S. M., Sytnyk, Yu. V., Bohdash, V. V., Selin, V. S. (2022). Aktualni pytan nia provedennia sudovo-medychnoi ekspertyzy pid chas voiennoho stanu. *Modern directions of scientific research development : materialy XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chikaho, 18-20 trav., 2022 r.) - Materials of the 12th International scientific and practical conference (Chicago, May 18-20, 2022)*, 104-108. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27954/1/Syvvi_Demianchuk.pdf. [in Ukrainian].

17. Vozniuk, A., Hryha, M. (2023). Topical issues of forensic medical examination in the investigation of war crimes. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 28(2), 9-18. DOI : <https://doi.org/10.56215/naia-herald/2.2023.09> [in English].

18. Hloviuk, I. (2023). Kryminalne provadzhennia shchodo voiennykh zlochyniv: vykyky ta vidpovidi. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 5, 85-100. DOI : <http://doi.org/10.33498/louu-2023-05-085> [in Ukrainian].

19. Cherviakova, O. V. (2020). Vidpovidalnist za voenni zlochyny: mekhanizmy ta protsesy vidnovlennia suverenitetu ta bezpeky Ukrainy. *Forum prava - Forum of law*, 61 (2), 150-162. DOI : <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883835>. [in Ukrainian].

20. Zahynei-Zabolotenko, Z., Hladun, O. (2023). Porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny (st. 438 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy): osoblyvosti kvalifikatsii z urakhuvanniam kontekstualnykh obstavyn. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 5, 117-132. DOI : <http://doi.org/10.33498/louu-2023-05-117> [in Ukrainian].

21. Taran, O. V. (2022). Obstavyny, yaki pidliahaiut dokazuvanniu pid chas rozsliduvannia porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Legal Scientific Electronic Journal*, 7, 413-416. DOI : <http://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/100> [in Ukrainian].

22. Antoniuk, N. (2023). Kontekstualnyi element voiennykh zlochyniv: zmist i neobkhdnist vstanovlennia. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 5, 30-38. DOI : <http://doi.org/10.33498/louu-2023-05-030> [in Ukrainian].

23. Kovalenko, A. V. (2022). Deiaki pravovi y orhanizatsiini problemy zbyrannia, doslidzhennia ta vykorystannia dokaziv pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen v umovakh voiennoho stanu. *Problematyka dokumentalnoho oformlennia, vy znachennia shkody ta vidshkoduвання zbytkiv, zavdanykh Ukraini ta yii hromadianam vnaslidok zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii : materialy nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 22 chervonia 2022 r.) - Problems of documentation, determination of damage and compensation for damages caused to Ukraine and its citizens as a result of the armed aggression of the Russian Federation: scientific-practical materials. conf. (Kharkiv, June 22, 2022)*, 114-117. Kharkiv : NIuU im. Yaroslava Mudroho. URL : http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbriniki_konf/Tezi_konf_22_06_2022.pdf. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 30.01.2024

Hryha M., Candidate of Legal sciences, Senior Researcher, Senior Researcher Fellow of the Scientific Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

Burnos O., Graduate Student of the Scientific Laboratory on the Problems of Forensic Support and Forensic Expertise of the Educational and Research Institute No. 2 of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

DOCUMENTING CRUEL TREATMENT OF PRISONERS OF WAR AND CIVILIAN POPULATIONS: COMPLICATIONS AND CHALLENGES

The article is devoted to the actual problems that arise when documenting the cruel treatment of prisoners of war and the civilian population. It is emphasized that the formation of a high-quality evidentiary base in such proceedings is an extremely important

stage of bringing to criminal responsibility the Russian military, who committed the investigated war crime on the territory of Ukraine. It was established that the collection and recording of evidentiary information in such proceedings are extremely complicated due to a number of factors, the most significant of which are the following: a threat to the safety of the participants in investigative (search) actions due to territory mining, destruction, shelling, etc.; a significant gap in time between the commission of the investigated crimes and the opportunity to investigate their trace pattern, as well as the loss of a significant part of the traces due to the conduct of active hostilities; the absence of the main participants of the event (witnesses, victims, etc.) due to their death, injury, relocation, captivity, etc.; insufficient experience in the investigation of war crimes, as well as a lack of knowledge in the field of international humanitarian law among domestic law enforcement officers; imperfect algorithms (methodology) for documenting such crimes; the involvement of a significant number of persons (law enforcement officers, military personnel, experts, representatives of international organizations, volunteers, etc.) in the documentation process, whose activities must be coordinated and coordinated; significant duration of expert research due to excessive workload of forensic experts, etc.

An attempt was made to develop directions for overcoming complications that can be counteracted, in particular by: intensification of training and continuous improvement of the qualifications of specialists for such investigations (taking into account international practices); maximum use of digital evidence, as well as modern scientific and technical means, which allow individual investigative (search) actions to be carried out indirectly; establishment of effective interaction between the subjects of documentation, taking into account the peculiarities of their information exchange, competence, etc.

Keywords: war crimes, documentation, evidence, criminal proceedings, investigation, evidence, cruel treatment, contextual element, forensic examination.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.279-296

УДК: 343.98

Коваленко А. В., кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кривиницький, Україна)

e-mail: new4or@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-3665-0147>

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВО-СЛІДЧОЇ ПРАКТИКИ)

Статтю присвячено типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування колабораційної діяльності на основі дослідження матеріалів судово-слідчої практики. Автор наголошує, що головним критерієм типізації таких ситуацій слід визнати їх повторюваність, яка може бути з'ясована тільки на основі опрацювання належної емпіричної бази. Задля досягнення поставленої мети було вивчено 250 вироків націона-